

פרשת שבוע שלח לך מאת ד"ר הרב דוד בס

וְכִי יִגֹּר אֶתְכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם לְדַרְתֵיכֶם,
וַעֲשֵׂה אִשָּׁה רִיזוֹן נִיזוֹן לָהּ - כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵן יַעֲשֶׂה:
הַקְהָל, זִקְהָא אֲנֹת לְכֶם וְלִגֵּר הַגֵּר,
זִקְהָת עֲוֹלָם לְדַרְתֵיכֶם, כְּכֶם כִּגֵּר יִהְיֶה לְפָנַי ה'

בבית הדין לגיור נתקל אדם לעתים במציאות העולה על כל דמיון. במשך שנים רבות לא סיפרתי את הסיפור הזה מטעמי בטחון המדינה; כעת אני חושש לספר... שמא לא יאמינו לי. מרגל, הפועל מטעמה של מדינת ישראל אי שם באיזו מדינה זרה, בא בשערי בית הדין לגיור וביקש להכנס בברית ה'. כמובן, שום נפש חיה במדינה הזרה אינה יודעת - ואסור בתכלית שתדע - שהאיש הוא מרגל הקשור בנפשו במדינת ישראל ויש לו בה אשה יהודייה וילדה, הלומדת בחינוך יהודי דתי. האיש מחזיק במנגנון המדינה הזרה במשרה בכירה, וכמקובל שם לגבי בעלי משרות כאלה, עובר בדיקה רפואית שגרתית מדי פרק זמן מסוים; במסגרת הבדיקה עליו להתפשט בפני הרופא. לפיכך חושש האיש למול את עצמו. האם ניתן לגיירו בלי ברית מילה?

על פי ההלכה, על הגר המתגייר לעשות שלושה מעשים: מילה (מרכיב זה תקף לגבי גר זכר בלבד, כמובן), טבילה וקרבת. כך למדה הגמרא, במסכת כריתות, ממה שעשו אבותינו בעומדם למרגלות הר סיני:

רבי אומר: ככם - כאבותיכם. מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם,

אף הם [הגרים] לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים.

מכאן קצרה מאד הדרך לשאלתה של הגמרא, המחרידה את לב הלומד:

אלא מעתה, האינדנא דליכא קרבן (=בימינו, שבית המקדש חרב) - לא נקבל גרים!

בתשובתה מסבירה הגמרא, כי לא יתכן כדבר הזה, משום שהתורה מדברת - בפרשתנו - על גר המצטרף לעם ישראל "לדרותיכם", כלומר, בכל דור מן הדורות:

אמר רב אחא בר יעקב: וכי יגור אתכם גר אשר בתוכם וגו'.

מן הפסוק למד רב אחא בר יעקב הגמרא שבכל דור ודור ניתן להתגייר, ואפילו בדור בו עומד בית המקדש, בעוונותינו, בחורבנו. בדור כזה אין אפשרות להביא קרבן, ונמצא שהגיור תקף במילה וטבילה.

האם כוונת רב אחא בר יעקב אך ורק לקרבן, או שמא לפנינו חידוש עקרוני? האם ניתן להסיק מכאן, שאין, ולא יתכן, דור שבו אין אפשרות לקבל גרים, כך שבמקרה הצורך ניתן לוותר גם על מרכיבים פורמאליים אחרים, מלבד הקרבן?

מדברי חלק מבעלי התוספות עולה כי מדובר בעקרון שניתן להרחיבו לקשיים אחרים בהליכי גיור. מדין התורה צריכים הליכי הגיור להתקיים בנוכחות בית דין המורכב מדיינים "מומחים", היינו, שקיבלו את ה"סמיכה" (הסמכה) לדון ממש רבינו או ממי שקיבל ממנו סמיכה. שלשלת הסמיכה נקטעה בימי מלכות הרשעה הרומאית ואבדה זה כבר מעם ישראל, ולפיכך שואלים בעלי התוספות (קידושין סב, ב ד"ה גר צריך שלושה) כיצד אנו מקבלים גרים בימינו. תשובתם, בשם רבינו נתנאל, היא שכשם שההלכה מוותרת בימינו על קרבן, כך - באותו נימוק ועל בסיס אותו מקור - היא מוותרת גם על דרישת ה"סמוכים":

גר צריך שלושה משפט כתיב ביה כדין - ...ואם תאמר: אם כן, ליבעי מומחין כמו גזילות וחבלות?

ויש לומר... דבגר כתיב 'לדורותיכם', דמשמע: בכל ענין, אף על גב שאינן מומחין, דעל כרחך השתא ליכא (=אין) מומחין, שהרי אין סמוכין, ו'לדורותיכם' - משמע לדורות עולם. הראשלי"צ הגאון הרב ב"צ מ"ח עוזיאל ביקש להעלות מעקרון זה מסקנה מרחיקת לכת. בעת כהונתו כרבה של סלוניקי נתקל הרב עוזיאל בקושי מעשי ומוסרי ביישום הדין הקובע, שגיוור - גם גיוור של נשים - טעון נוכחות של בית-דין (המורכב מגברים):

בהיותי משרת בקדש בעוב"י סאלוניקו יע"א נשאלתי אם אפשר להכשיר טבילת הגיורת שלא במעמד בית דין כי היות ומקוה טהרה נמצא במרחצאות של לא יהודים ובו מתרחצות תמיד גם נשים לא יהודיות וזילותא גדולה היא לבית דין להכנס במרחץ זה והוא דבר זר לעיני הרואים... הואיל ובבית המרחץ שבו המקוה נמצאות תמיד נשים שמתרחצות בו ועמידת בית דין על ידי הטובלת גורמת לזות שפתים מצד הנשים המתרחצות ומצד הקהל והואיל ומצד הדין והמוסר לא הותר לכל אדם, ומכל שכן לרבני ישראל, להכנס לתוך מרחץ של נשים בשעה שהן מתרחצות שהרי גם בגיורת עצמה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה והדיינים מבחוץ ומודיעים אותה מצות קלות וחמורות כשהיא יושבת במים ואח"כ טובלת בפניהם והם מחזרים פניהם ויוצאים כדי שלא יראו אותה כשתעלה מן המים (יו"ד רס"ח סעיף ב') הרי שלא הותר לדיינים להסתכל בה לא קודם טבילתה ולא אחריה כשהיא אינה לבושה כראוי, וכאשר נכנסים אל המרחץ שיש בו נשים אחרות שמתרחצות או אפילו מתלבשות לא ימלט דבר זה שלא במתכוין...

משום כך, ועל יסוד דברי בעלי התוספות - שבהעדר ברירה ניתן לבצע גיוור בלא "מומחים" - הורה הגרב"צ עוזיאל שבהעדר ברירה טובה יותר תיערך טבילת הגיורת שלא בנוכחות בית הדין אלא בנוכחות שלוש נשים. הראשלי"צ הגר"ע יוסף (יבי"א ח"א יו"ד סי' י"ט) תקף עמדה זו בנימוקים שונים; בין היתר קבע כי אין מקום להחיל את העקרון על בעיה מקומית (בסלוניקי של אותן נסיבות ארעיות), ומעבר לכך, אי אפשר להרחיב את העקרון הכללי ולגזור ממנו במישרין פרטי דינים חדשים:

ולפי עניות דעתי אינה ראייה כלל, דהתם (=שם, בדברי בעלי התוספות)... אין גרים בכלל בזמן הזה, מכיון שאין לנו מומחים, ושפיר חששו לנעילת דלת כזאת. אבל הכא (=כאן) - שאין נעילת דלת אלא במקום מסויים (בסלוניקי), מפני שנתקלים שם באיזה מסיבות, לא מצינו שום קולא בזה. ובייחוד להרכיב קולא מדעתינו במה שלא נזכר בגמ' ופוסקים, זו ודאי לא שמענו ולא ראינו... מי הוא זה אשר ימלאנו לבו לעשות מעשה מטעם זה... ועל כל פנים בודאי דאנן לא אמרינן הכי מדעתנו (=שאנחנו לא אומרים דבר כזה מדעתנו); והיכא דאיתמר - איתמר, היכא דלא איתמר - לא איתמר (ובמקום שנאמר הדבר - נאמר, ובמקום שלא נאמר - לא נאמר).

מקרה אחר שבו נידונה שאלת היקף תחולתו של העיקרון דלעיל הוא גיוורו של עובר ברחם אמו. כפי שנקבע בגמרא (יבמות ע"א), "נכרית מעוברת שנתגיירה - בנה אין צריך טבילה". הגמרא שם מסבירה שכיוון שהוא מצוי בבטן אמו בשעה שהיא טובלת, הטבילה מועילה גם לו, למרות שהמים אינם נוגעים בו במישרין. דא עקא, שהליך גיוור של גר זכר כולל, כזכור, גם ברית מילה, ולפיכך שואלים הראשונים מה דינו ומקומו, במקרה דנן, של חלק זה בהלי הגיוור. הרמב"ן בחידושיו על אתר קובע, כי הברית תבוצע מאוחר יותר: לכשיוולד הילד הוא טעון ברית מילה לשם גיוור. אולם הרא"ה (שדבריו הובאו בחידושי הריטב"א על אתר וכן בנימו"י, דף טז, א בדפי הרי"ף) מחזיק בדעה שונה: "דכשהוא במעי אמו - אינו בן מילה, והרי הוא כנקבה, דסגיגא ליה בטבילה; וכשנולד ומלין אותו - אינו אלא כמו שמלין ישראל". כפי שמבאר את הדברים רבי נסים רביבו בספרו "אור הנר" (יו"ד סי' י"ט), הדברים מבוססים על העקרון הנזכר לעיל:

וכסברא זו, דהיכא שאי אפשר לו למול או לטבול - סגי (=די) באחד מהם, יש להוכיח ממה שמצאנו דבזמן הבית אינו נעשה גר רק (=אלא) בקרבן, ואילו עכשיו נעשה גר אף בלי קרבן גר, וסגי במילה וטבילה לחוד, ובגמ' כריתות דף ט' ע"ב למדו דבר זה מקרא (=מהפסוק) דוכי יגור אתכם גר אשר בתוכם, והיינו דמשם מוכח... היכא דאי אפשר לעשות יותר - נכנס לקדושת ישראל אף בלא זה.

ברם, אם אמנם כך הוא, אפשר שמדברי הרמב"ן ניתן להסיק את ההיפך, היינו, שלדעתו אין הגיוור תקף בלא ברית מילה, אפילו בנסיבות בהן לא ניתן למול את הגר.

כמה וכמה פוסקים אחרונים נשאלו על אדם חולה - ל"ע - שאינו רשאי, מבחינה רפואית, למול עצמו, האם ניתן לגיירו בלא ברית מילה.

אחד המשיבים בדורותינו – הרב מרדכי דוב איידעלבערג, בשו"ת "חזון למועד" – נתקל במקרה בו רב מטעם הממשלה (הרוסית) גייר אדם חולה בלי ברית מילה; הרב איידעלבערג עסק בשאלה האם הגיור תקף. בתשובתו הותיר את השאלה ללא מענה חד-משמעי (ואולם ראו להלן). ואולם רוב רבותינו האחרונים השיבו על השאלה השלילה מוחלטת ונמרצת. כך, למשל, בשו"ת "שרידי אש" (ח"ב סי' סז) קבע הרי"י וינברג כי העובדה שהגמרא נזקקה – כדי להתיר גיור בלא קרבן – למלה "לדורותיכם" הנזכרת בפסוק, מוכיחה שבלי חידוש מיוחד של התורה אין לוותר על מרכיב ממרכיבי הגיור:

וחזינן דבלא הדרש אי אפשר היה לקבל גרים בלא קרבן, ואם כן, גם במסוכן במילה אין לגיירו, אף על פי שאי אפשר למולו מצד סכנה... ובהא סליקנא (=וזה מסקנת), שאין להתיר בשום אופן גירות בטבילה לחוד במי שהמילה סכנה היא לו.

קביעה דומה אנו מוצאים גם בתשובות של רח"ע גרודז'ינסקי בשו"ת "אחיעזר", הראי"ה קוק בשו"ת דעת כהן, הגרצ"פ פרנק בשו"ת הר צבי, הגר"ש משאש בשו"ת שמ"ש ומגן, הגר"א"י וולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר ועוד ועוד. יתרה מזו, הרב איידעלבערג – שכזכור הותיר את התשובה בלא מסקנה ברורה – זוכה על כך לקיתון צוננים מהגרר"ע גרודז'ינסקי. כך לשון הבעל "אחיעזר":

ובאחד החבורים מרבני זמנינו ראיתי ספק זה, ובקשתיו לתקן בהשמטה, שאין מקום לספק. ובהיותי באוקריינא היה אצל אחד הרבנים מטעם הממשלה בקיוב, פאבריק [=זיוף מלאכותי] כזה, שעל פי תעודת הרופא שיש סכנה למול גיירו וכתבו בהפנקס ונתן מעטריקא [תעודה, היינו אישור גיור], ובהיותי בקיוב הרעשתי על זה. כללו של דבר שאין מקום ספק בזה, ואינו גר עד שימול ויטבול. והדברים פשוטים וברורים.

ואכן, במפתח לספרו ביקש הרב איידעלבערג להשמיט מהספר את הקטע האמור:

וכעת הייתי בצל קורתנו של גאון אמתי אחד, מופת הדור שליט"א, והתרעם עלי על מה שלא החלטתי הדבר בשלילה (אשר באמת בזמן המאורע הלז צוחתי ככרוכיא על הרב (=הרב מטעם) שנתן הכתב בידו), ובמסיבה של הגאון הנ"ל ביחד עם עוד רבנים גדולים החלטנו לפתור את השאלה הזאת בשלילה מוחלטת, "שבלא מילה לא נחשב לגר כלל", כאשר ביארתי בפנים, ולהעביר קולמוס על כל ענף ה'...

כפי שראינו לעיל, מבחינת הלוגיקה של הסוגיא ניתן היה, לכאורה, להגיע גם למסקנה אחרת. מדוע נזקקו כל רבותינו לקבוע – פה אחד, אפשר לומר – שאין גיור בלא ברית מילה? יתכן שהעניין קשור במקומה המרכזי של ברית המילה כעמוד תווך בהליך הגיור, שהרי היא אות חותם הטבוע בבשרו של העם היהודי ומבדיל אותו מן העמים להיות לה'. כך מסביר הגר"ד סולוביצ'יק בדרשתו המפורסמת "קול דודי דופק":

... מילה... מסמנת את השוני הגורלי של האומה ואת התבדלותה... אם אין הבשר נחתם בברית-הגורל, נעדרת היחודיות של העם, והנכרי נשאר מחוץ לגבולות ברית-מצרים...

אפשר שזו הסיבה. אבל יתכן גם שהתייבבות המשיבים האחרונים כחומה בצורה קשורה בשקולים רחבים של "דעת תורה", שיקולי מדיניות הלכתית כוללת. ראו דבריו של הראי"ה קוק בעניין (דעת כהן, סי' קנ):
לע"ד אין לעשות מזה ספק, כי אין לשער גודל המכשלה שתצא מזה, כשיתפרסם הדבר שאפשר ע"פ סמך הרופאים להקל בהכנסת גרים כאלה בלא מילה. כי הלא בעוונותינו הרבים מקילין בקבלת גרים בשביל אישות, שאי אפשר למחות הרבה פעמים, ואפילו על ידי מילה גם כן הגירות שלהם רפויה, ומה יהיה אם יפרץ הדבר להתיר בלא מילה? על כן אני אומר על זה, ישתקע הדבר ולא יאמר.

אם אמנם שיקולים מסוג זה הם העומדים בבסיס הדיון – ולא מניעה הלכתית מוחלטת לפנינו – ניתן להעלות לדיון את השאלה, האם יתכנו מקרים חריגים בהם בכל זאת יתירו האחרונים לגייר בלא ברית מילה. יש בעולם גם גרים כאונקלוס הגר; יש גרים, שעליהם נאמר בגמרא (פסחים פז): "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים". האמנם גם בנסיבות של גר שכזה יעמדו האחרונים על עמדתם התקיפה, או שמא במקרים כאלה יחפשו את הצדדים לאפשר את הגיור? נותר את השאלה פתוחה לעיון של הקוראות.

המדרשה

לגדול בתורה, לגדול באקדמיה

אוניברסיטת בר-אילן

המכון הגבוה לתורה
ע"ש לודביג ואריקה יסלזון